Spirit of Bosnia / Duh Bosne
An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Džamilin Uzor

Safeta Obhodjas

Kad sam tog jutra ušla u prostoriju, gdje sam, za više razrede gimnazije „Brat i sestra Scholl“ namjeravala održati predavanje, odmah sam primijetila jedno poznato lice. Temne sjajne oči moje komšinice Džamile se nisu mogle previdjeti. Ni jedna od nas se nije obradovale tom susretu u razredu. Nas dvije smo se dobro poznavale, iako su jedine riječi što smo ih do tada izmijenile bile pozdravi u prolazu. Naši vrtovi u Wiesenstrasse bili su odvojeni samo jednom niskom ogradom. Nekoliko grmova i cvijetnih lijeha, koje su tu rasle, nisu nas mogle sakriti od uzajamnih radoznalih pogleda.

Ja sam gledala kako se Džamila u vrtu ili na terasi igra sa mlađom braćom i sestrama, kako svi zajedno izvode nestašluke, da bi se, čim bi otac sa posla stigao kući, pretvorili u mirnu poslušnu djecu. Mada on nikad nije galamio. Vidjela sam također kako se između Džamile i jednog dječaka iz susjedstva razvija prijateljstvo, kako njih dvoje razmjenjuju CD-ove i kasete, sve dok ih njen brat jednog akšama nije uhvatio na djelu. Dječaka je najurio preko ograde a sestri opalio šamar, tako jak da je njegov pljesak odjeknuo do mene.

Doduše, nisam mogla razumjeti njihov jezik, ali sam uvijek pokušavala odgonetnuti zbog čega se Džamilina majka stalno uzbuđuje. Činilo mi se da je ta mala žena dobra čuvarica nekih starih vrijednosti i da neprestano pokušava od Džamile napraviti poslušnu kćerku. Pratila sam kako se djevojčica ponaša nakon majčinog pridikovanja, pa mi je to dalo naslutiti značenje ženinog brzog govora.

„Curo, kako te nije sramota, suknja ti je previše kratka. Brzo, obuci drugu, prije nego što ti otac dođe s posla! Džamila, gdje su druga djeca? Zar ti nisam naredila da paziš na njih?! Ako su opet nešto zgriješili, ti ćeš zato platiti. Zar ti nisam rekla da nakon škole odmah dođeš kući?“ uvijek sam zamišljala da ta, keranom jamenijom podvezana ženica, govori iste one riječi koje sam ja nekad slušala od svoje nane i majke.

Samo mi nije bilo jasno da li i ona igra dvostruku igru kao nekad moja mati, koja je od mene uvijek zahtijevala da budem najbolja u školi, a istvoremeno njena i nanina „desna ruka“ u domaćinstvu. „Kakve god škole da završiš, opet te čeka kućni posao i djeca. Što više naučiš od nas, biće ti kasnije lakše u životu“, nametale su mi svoju životnu filozofiju.

Atmosfera u porodici mojih susjeda me podsjećala na moje vlastito djetinjstvo, koje

sam provela daleko odavde, u tada ubogoj bosanskoj provinciji. Ipak mi se činilo da je moje djetinjstvo, u poređenju sa mojom sadašnjom situacijom, bilo jedina sunčana oaza u mom životu. Da bih ublažila ratnu traumu i izbjegličku stvarnost u tuđoj zemlji napravila podnošljivijom, počela sam pisati priče o svom djetinjstvu. Bila sam u sebi zahvalna Džamili, jer sam u njoj vidjela sebe iz vremena kad sam se tek počela baviti literaturom. Osjećala sam svu magičnu moć inspiracije koja je dolazila od te turske djevojčice. Satima sam radila na jednoj priči pod naslovom „Osvajanje nagrade“, sve dok nisam bila zadovoljna kako sam opisala jedan skoro zaboravljen doživljaj iz školskih dana. Činilo mi se da je posebna vrijednost te priče bila u tome, što mi je u njoj uspjelo predstaviti kompleksnu narav mog oca, u kojoj su se huja i dobrota neprestano sudarale. Kroz pisanje sam mu oprostila sve što me je nekad povrijedilo. Moje, ponovo otkriveno djetinjstvo, mi je davalo snagu da lakše podnesem tuđinu.

To bi vjerovatno pomoglo da se malo smirim, da moj suprug nije istrajavao u želji da psihički i dalje živimo u ratu i uvijek iznova obnavljamo sjećanja na naš bijeg. Ja nisam željela pričati o tome, bio mi je potreban predah od prošlosti. To je postao glavni uzrok naših nesporazuma. Samo gluhe uši u komšiluku nisu mogle čuti naše neprestane svađe. U namjeri da uteknem od njegovih beskonačnih analiza situacije na Balkanu, za vrijeme ljeta sam često izlazila u vrt i radila za stolom, pod jednom granatom šljivom – nerotkinjom. Za njega je naš mali stan također bio pretijesan, jer se tamo nije mogao prepirati sam sa sobom, pa je dolazio meni u vrt, uvijek sa novim objašnjenjima, zašto je došlo do rata i ko je zato bio odgovoran. Činio je to kao da se nas dvoje nalazimo u nekoj čekaonici, gdje je bilo zabranjeno zaboraviti svoju muku. Nije primjećivao da time raskida i posljednje veze među nama.

Da bih duhovno preživjela, morala sam se osloboditi toga, pa sam od svojih knjiga izgradila imaginarni zid, koji me štitio od njegove prazne priče, od sjećanja na sve izgubljeno, od sumornog života u egzilu. U tom zaklonu sam pokušavala učiti njemački jezik i kroz njega sagledati kulturu u koju sam u nevolji dospjela. To je bilo nešto samo moje, nešto što mi nije mogao zabraniti pa ga je to strašno ljutilo. Nikako mi nije mogao oprostiti što sam pronašla sredstvo za ignorisanje stvarnosti. Naš uzajamni respekt kojeg smo nekad imali u izobilju svakog dana je bivao sve tanji, dok nam jednog dana nije postalo jasno da je daljnji zajednički život nemoguć.

Džamila i njena majka su iz svog vrta mogle vidjeti i čuti našu posljednju svađu.

Ja sam radila pod drvetom, a on je došao za mnom, čvrsto odlučan, od mene napraviti krivca za naš propali brak. Prvo me je optužio kako sam ga zanemarila i kako nemam nimalo razumijevanja za njega, njegovu duševnu patnju zbog gubitka svega svog. „Ni ja nisam ostala pošteđenom, i ja sam izgubila sve svoje,“ rekla sam i zabila nos dublje u knjigu, da bih se sakrila od njega. On više nije mogao kontrolirati svoju ljutnju, vrtom su poletjeli moje knjige, sveske i papiri. „Rekao sam ti da prestaneš glumiti snažnu ličnost. Šta ti sebi uobražavaš, ko si ti? Pretvorila si se u pravu vještičicu! U oštrokondžu bez srca. Neka znaš da ću spakovati kofere i otići. I ne zaslužuješ ništa drugo, nego da te ostavim samu!“- vikao je on, blijed od ljutnje. „Idi, neću te zadržavati! Odavno sam sita tvog čangrizanja i tvoje slabosti!“ kreštala sam i ja na njega. „Radije ću biti usamljena nego biti živa sahranjena! Zajedno sa tobom! Ti više ne živiš, ti samo vegetiraš! Hoćeš da ubiješ i moju dušu! Tvoja jedina radost je da me psihički mučiš! Meni je toga dosta! Ostavi me jednom na miru!“

Pale su teške riječi pa sam bila srećna što nas Džamila i njena majka, koje su pogledale u nas preko ograde, nisu mogle razumjeti. Njihova prisutnost me spasila od njegovog bijesa. Izjurio je iz vrta, otišao nekuda i vratio se tek kroz dva dana.

Nas dvoje nismo više nikada progovorili jedno sa drugim. Niti se pozdravili kad je on odlazio.

Nakon što se moj suprug vratio nazad u našu domovinu, ja sam se još više angažirala u upoznavanju njemačke useljeničke problematike. Sve sam češće radila na projektima u okviru multikulturnih društava koja su se bavila situacijom migrantkinja u toj zemlji. Tamo su me često predstavljali kao uzor drugim ženama i pozivali me da održim literarna čitanja ili predavanja na tu temu. Organizatorice i moderatorice tih susreta su me vrlo orginalno predstavljale publici: „Jedna žena, koja je rođena i odrasla u jednoj taradicionalno islamskoj porodici ali je i pored toga uspjela sama pronaći put ka emancipaciji. Književnica koja u svojoj prozi opisuje društvo iz ženskog ugla gledanja.“ Te laskave riječi bile su pravi balzam za moju dušu, kad bi ih čula, zaboravljala sam kako mi suprug nedostaje i kako me usamljenost sve više muči. Čak sam počinjala i uobražavati kako moj rad ima neki smisao.

Baš jedan takav zadatak, čitanje i predavanje o situaciji žena u egzilu, vodio me je tog jutra u Džamilin razred. Moja domaćica je bila direktorica škole, ona me sa oduševljenjem predstavila učenicima i zamolila me da pročitam svoju priču „Osvajanje nagrade“; njoj je taj moj rad već bio poznat. Njeno pitanje je bilo direktno, željela je znati da li sam svoje vlastite doživljaje preradila u literaturu. „Samo malo“, odgovorila sam. „Kod mene se uvijek miješaju stvarnost i fantazija.“ Dok sam čitala tekst i objašnjavala svoja lutanja između vjera i kultura, Džamiline oči su me pratile sa napetom pažnjom. „Djevojko, nemoj me pogrešno razumjeti “, mislila sam i naglašavala kako je moj otac, uprkos svom patrijahalnom ponašanju, nama djeci ipak omogućio jedno srećno djetinjstvo.

Kad sam svoju priču privela kraju, odmah primijetih da je školska upraviteljica promijenila ponašanje prema meni, odjednom je postala hladna i distancirana. Sa njenog stvrdnutog lica se moglo pročitati samo nezadovoljstvo. Bilo mi je jasno da njena očekivanja nisam ispunila. Dok smo pile kafu u njenom birou, između nas je vladala neprijatna šutnja. Pitala sam se da li je moj njemački bio tako loš. Ona je primijetila moju nelagodu pa se prisilila na ljubaznost. „Znate šta, zaista ste dobro naučili naš jezik, svaka čast“, rekla je namještajući osmijeh na usnama, dok su joj oči i dalje zračile nezadovoljstvom. „Hvala. Ali sam očigledno nešto pogrešno uradila“, moja uvrijeđenost je bila potisnuta radoznalošću. Njeno lice je dobilo blaži izraz. „Znate, vi niste, čini mi se, niste dovoljno naglasili da ste se distancirali od svoje familije. Djevojke kojima se obraćate moraju jasno čuti, da ste vi u vašoj borbi protiv tradicije pobijedili. Vi sigurno imate više čitanja u školama, pa ću vam dati nekoliko savjeta… Prilikom vašeg sljedećeg predavanja…“

„Izvinite“, pokušavala sam razumjeti šta mi ta žena želi reći. „Ko je rekao da se ja želim distancirati od svoje porodice i korijena?“ „Vidite, vi čak niste ni svjesni svoje emancipacije. Kao da ste uzeli neku ulogu koju ne razumijete.“ „Lahko je moguće, meni se i moj sopstveni život čini tuđim“, moj pokušaj da sa malo humora izgladim naše nerazumijevanje nije uspio. „Ne, nemojte me pogrešno razumjeti, ali kako možete

opravdavati porodicu koja se u djetinjstvu tako loše odnosila prema vama. To ste vi lično opisali.“ „Vi ste to pogrešno razumjeli. Ja sam opisala kako sam, uz pomoć moje porodice, prevazišla neke prepreke što ih je nametala tradicija. Uzmimo mog oca za primjer. On se ponekad ponašao kao despot. Ali to nije imalo nikakve veze sa religijom, on nije bio neki veliki vijernik… Ali, uprkos svemu, on nam je puno dao. Njegov posao u šumi i na našim poljima je bio težak, on je davao sve od sebe kako bi nas prehranio i poslao u školu. U našoj zemlji su vladale teške prilike. Ja sam bila prva djevojčica u mojoj familiji koja je završila školu, prva u našoj općini koja je dobila nagradu za literaturu.“ „Ali, vaš otac vas je htio prebiti kad je čuo za tu nagradu. Kako možete izmišljati opravdanja za takvo ponašanje?!“- upraviteljica nikako nije shvatala šta ja želim reći. „To je tačno“, ni ja baš nisam načisto šta sam željela objasniti. „Ali samo zato što ga nisam pitala za dozvolu, nego sam radila na vlastitu ruku. Ali kad mu je nastavnica objasnila, da zapravo… da on treba biti ponosan na svoju kćerku, on je popustio. Moja nagrada je bilo ljetovanje na moru, u Splitu, on mi to nije zabranio.“ „Sad pričate kao vaša nana iz priče. Ja sam očekivala jednu odlučnu, samopouzdanu ženu….“

Pola sata žestoke diskusije nije donijelo ništa, oprostile smo se ne razumjevši jedna drugu. Odmah sam zaboravila sve savjete koje mi je ona dala.

Tog popodneva sam, usamljena i nesrećna, sjedila pod šljivovim drvetom. U momentu sam mrzila to svoje pisanje, težak teret mi je ležao na duši. Kako sam mogla izdati svoje djetinjstvo, kako sam mogla na takav način iskoristiti svoja sjećanja? Nikada kasnije u svom životu nisam imala taj osjećaj potpune zaštićenosti kao tada, u kući mog oca. U kući koja više nije postojala, spaljena je u ratu. Na svijetu više ne postoji mjesto kamo se mogu vratiti, ne postoji čovjek kome se mogu obratiti za savjet. Moj otac je ipak, na svoj način, učinio sve za nas.
Jedan povik iz susjednog vrta me otrgnuo iz mojih djetinjih sjećanja i mog samosažaljenja. Džamilina majka i njen stariji brat su stajali pored ograde. Prošlo je nekoliko minuta dok nisam shvatila da oni žele razgovarati sa mnom. „Jeste li vi gospođa koja je unijela nesreću u našu porodicu“ preveo je mladić riječi svoje majke. Žena je pjenila i mlatarala rukama, dugački mantil joj je zapinjao za živicu.

Prošlo je nekoliko minuta dok nisam shvatila da taj napad ima neke veze sa mojim jutrošnjim predavanjem u gimnaziji. „Šta sam vam uradila?!“ trudila sam se ostati mirnom. „Zbog vas je naša Džamila postala neposlušnim. Vi želite upropastiti našu kćerku!“ „Čekajte malo, ja sa vašom kćerkom nikad nisam razgovarala“, proderala sam se i ja na njih, namjeravajući nestati u svom stanu. Ali moja radoznalost je bila jača, željela sam saznati šta sam opet zgriješila. „Vi ste bili jutros u njenom razredu?!“, mladić je prevodio majčino kreštanje ali je izbjegavao pogledati mi u oči. „Vi ste rekli da ste muslimanka ali uprkos tome žena koja zna šta hoće. Čak i kad ste bili dijete, radili ste sve na svoju ruku! Vaš otac je bio dobar čovjek, vi ste tada upropastili njeguvu čast i dostojanstvo, obrukali ga pred svim prijateljima i poznanicima. Vi ste uvijek išli kud ste vi željeli, ne pitajući vašeg oca za dozvolu. Moja kćerka kaže, naša komšinica je muslimanka. Mislimanka i njen uzor. Džamila nam je zaprijetila da će, ako joj ne dozvolimo da ode na ekskurziju sa svojim razredom, pobjeći od kuće. Kako možete vi, jedna razvedena žena, biti uzor našoj Džamilu?! Jedna zla zena! Vi ste otjerali svoga muža, mi smo svi mogli vidjeti kako ste vi bili zli prema njemu. Muslimanka se u prvom redu brine za svoju porodicu i kuću. A šta vi radite?! Vi čitate i

pišete po cijeli dan. Vaš jadni muž! Nije imao ništa jesti, nikad niste kuhali. Svakog dana vas je molio da se popravite. Ne recite nikad više da ste muslimanka. Vi ćete morati iseliti iz tog stana, Džamilin otac neće dozvoliti da naša kćerka pred očima ima jedan tako loš primjer…“

Mala žena je istresla sav svoj bijes na mene i okrenula se u namjeri da ode. Mladić je i dalje stajao na mjestu, htio mi je još nešto reći.

„Ja vas molim da razumijete našu situaciju. Mi ovdje nemamo nikoga, naša porodica se mora držati zajedno,“ govorio je pognute glave, jedva sam ga mogla razumjeti. „Moj otac je od početka morao teško raditi, da bi nas prehranio i poslao u školu. Mi ga ne smijemo razočarati, Džamila ne smije postati kao ove zapadne djevojke. Mi je svi volimo, mi je želimo zaštititi. Bez zaštite porodice, ona je izgubljena. To vi i sami znate.“

Ništa više nisam znala, nisam nalazila ni jednu rečenicu koju bih mogla suprostaviti njegovim argumentima.

Dok je on govorio, bacila sam pogled u pravcu njihovog stana. Tamo je, na prozoru, stajala Džammila. Ona mi se osmijehnula i mahnula mi, prije nego što je nestala u polutami svoje sobe.

Ova priča je napisana prvo na njemačkom jeziku i objavljena u antologiji antologiji „Nacionalitet: književnik – Strani autori u njemčkom egzilu“, u Bonnu 2002
Prevod na bosanski autorica.

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.